

MUZEA W BIBLIOTECE POLSKIEJ W PARYŻU¹

MUSEUMS IN THE POLISH LIBRARY IN PARIS

Paweł Ignaczak

Wydział Zarządzania Kulturą Wizualną ASP w Warszawie

Abstract: The Polish Library in Paris is an institution with a long tradition. Founded in 1834, it has been protecting the treasures of Polish historical and cultural heritage for over 150 years. Since 1903, the building has also been housing the Adam Mickiewicz Museum which makes it also a museum institution.

Today, it also houses the so-called Salon Chopin commemorating the outstanding composer, and the Musée Bolesław Biegas, promoting the art of Polish artists active in Paris in the 19th and 20th century. The text analyzes the functioning of these three institutions, pointing out their strengths and challenges that they need to face.

Keywords: the Polish Library in Paris, Fryderyk Chopin, Bolesław Biegas, Adam Mickiewicz, museum, Polish historical heritage.

Biblioteka Polska w Paryżu (Biblioteka) to instytucja o długiej tradycji i licznych zasługach dla kultury polskiej. Założona w 1838 r. jest jedną z najstarszych instytucji chroniących polskie dziedzictwo narodowe. Biblioteka mieszcząca się od 1854 r. w budynku przy 6, quai d'Orléans na Wyspie Św. Ludwika, w samym sercu francuskiej stolicy, posiada księgozbiór liczący ponad 200 000 woluminów, w tym wiele cennych starodruków. Do dzieł, którymi się szczyli należą m.in. *Commune Poloniae Regni privilegium* czyli tzw. Statut Łaskiego (Kraków 1506) i pierwsze wydanie *De revolutionibus orbium coelestium* Mikołaja Kopernika (Norymberga 1543). Część z książek posiada znakomite oprawy oraz niekiedy unikalne ekslibrisy². Warto podkreślić jest niejednokrotnie zapomniany fakt, że od początku XX w. jest to również instytucja muzealna. W 1903 r. Władysław Mickiewicz, syn wieszczki, powołał do istnienia Muzeum Adama Mickiewicza z siedzibą w jej budynku. Biblioteka Polska w XX w. wielokrotnie się reorganizowała szukając nowych sposobów funkcjonowania i dostosowania do zmieniających się potrzeb publiczności polskiej,

francuskiej (i nie tylko). Dziś, oprócz muzeum Mickiewicza, oferuje ona zwiedzającym także tzw. Salon Chopina gromadzący pamiątki po kompozytorze oraz Muzeum Bolesława Biegasa. Po reorganizacji na początku XXI w. oraz po zmianach funkcjonowania w 2010 r., muzea te cieszą się coraz większym zainteresowaniem nie tylko polskiej publiczności. I choć osiągnięte wyniki statystyczne nie są obiektywnie imponujące, to biorąc pod uwagę konkurencyjność oferty paryskiej i problemy natury technicznej nie sposób nie zauważyć, że muzea te konsekwentnie rozbudowują krąg swojej publiczności.

Niniejszy tekst poświęcony jest organizacji wymienionych muzeów, dlatego niezbędnym jest komentarz do złożonej struktury Biblioteki Polskiej w Paryżu. Trzy muzea działają w ramach jednej instytucji³. Bazując na jej kolekcji funkcjonują 3 ekspozycje, które ze względów historycznych noszą nazwę oddzielnych muzeów. Zbiory książek drukowanych, rękopisów i dzieł sztuki posiadające odrębnych opiekunów, służą nie tylko organizacji wystaw stałych i czasowych, ale udostępniane są na bieżąco zainteresowanym

w czytelnich. W artykule świadomie zrezygnowano z analizy wydarzeń muzycznych i naukowych (np. wykładów, konferencji). W związku z faktem, że zbiory Biblioteki Polskiej w Paryżu były w ostatnich latach kilkakrotnie omawiane⁴, niniejszy tekst rozważy przede wszystkim zagadnienia związane z funkcjonowaniem tych nietypowych, nawet jak na warunki paryskie, muzeów.

***

Aby zrozumieć znaczenie Biblioteki Polskiej dla polskiej kultury warto przyrzeć się pokrótce jej dziejom⁵. Założona została przez grupę emigrantów polistopadowych, którzy we Francji szukali schronienia. Wobec klęski zrywu militarnego postanowili walczyć o ojczyznę innymi środkami – badając i utrwalając historię oraz propagując polską kulturę. Tego rodzaju walka była tym bardziej konieczna w obliczu likwidacji najważniejszych polskich bibliotek i zbiorów artystycznych na terenie zaboru rosyjskiego.

W 1832 r. część środowisk emigracyjnych powołała do życia Towarzystwo Literackie (w 1854 r. przekształcone w Towarzystwo Historyczno-Literackie, TH-L). Jego prezesem został ks. Adam Jerzy Czartoryski. To właśnie Towarzystwo Literackie było inicjatorem założenia Biblioteki Polskiej, które oficjalnie nastąpiło 24 listopada 1838 roku. Początkowo mieściła się w budynku pod adresem 10, rue Duphot, niedaleko kościoła św. Marii Magdaleny, by po różnych perypetiach osiąść na stałe w obecnym miejscu. Jej funkcjonowanie związane było

z działalnością Towarzystwa Historyczno-Literackiego, które pod koniec XIX w. przeżywało poważny kryzys. W związku z malejącą liczbą członków obie instytucje popadały w coraz większe problemy finansowe. Dla ratowania Biblioteki i jej zbiorów w 1892 r. TH-L zdecydowało się na przekazanie jej do Akademii Umiejętności (od 1919 r. Polska Akademia Umiejętności, PAU) z Krakowa. Oficjalnie nastąpiło to w roku 1893, a w 1899 Akademia na swojego reprezentanta ds. Biblioteki wyznaczyła Władysława Mickiewicza, działacza zasłużonego dla polskiej emigracji we Francji. Stał on na czele Biblioteki do swej śmierci w roku 1926. Za jego administracji pojawiło się pod jej dachem pierwsze muzeum – w 1903 r. syn poety przekazał pamiątki po ojcu a także dużą część własnych zbiorów zakładając Muzeum Adama Mickiewicza. Ten fakt nie przełożył się jednak na zwiększenie popularności Biblioteki w społeczeństwie. Po śmierci Władysława Mickiewicza funkcję delegata Akademii w Bibliotece Polskiej przejął Franciszek Pułaski. Doprowadził on do istotnej reformy paryskiej instytucji. Reprezentacyjna sala na pierwszym piętrze została przebudowana przez znanego francuskiego projektanta Armand-Alberta Rateau (1882–1938), zyskując modny i nowoczesny wygląd. Biblioteka stała się czymś w rodzaju instytutu popularyzującego kulturę polską we Francji. Organizowano odczyty, wystawy promujące polską sztukę (m.in. ważną wystawę grafiki polskiej w 1930 r., której kuratorem był Gustaw Gwozdecki), a w 1937 r. powołano do życia Centre d'Études Polonaises (Centrum Studiów Polskich). W ramach reformy podjęto też akcję inwentaryzowania zbiorów,

1. Biblioteka Polska w Paryżu – Muzeum Adama Mickiewicza, sala wystaw czasowych

1. The Polish Library in Paris – the Adam Mickiewicz Museum, temporary exhibition room

2. Biblioteka Polska w Paryżu – Salon Chopina
2. The Polish Library in Paris – the Chopin Salon

z których część niezwiązaną bezpośrednio tematycznie z Polską wysłano do kraju (książki i ryciny)⁶.

Ten okres rozwoju Biblioteki został przerwany przez wybuch II wojny światowej. Najcenniejsze zbiory ukryto, ale większa część została zajęta przez Niemców i wysłana do Rzeszy. Gdy po wojnie Franciszek Pułaski wrócił do budynku przy 6, quai d'Orleans, zastał go w stanie opłakanym. Natychmiast przystąpił do przywracania funkcjonalności oraz odzyskiwania zbiorów. Odzyskano większą część zbiorów, ale poważnym problemem było uwikłanie paryskiej instytucji kulturalnej w politykę. Rząd PRL zawiesił funkcjonowanie Polskiej Akademii Umiejętności powołując jednocześnie do życia Polską Akademię Nauk. Uznając faktycznie – choć na kruchych podstawach prawnych – PAN za następcę PAU, komuniści zaczęli dążyć do przejęcia Biblioteki Polskiej wraz z jej zbiorami. Zdecydowana postawa polskiej emigracji, która podjęła decyzję o odtworzeniu Towarzystwa Historyczno-Literackiego, oraz wsparcie francuskich przyjaciół uchroniły istnienie niezależnej Biblioteki.

Zerwanie oficjalnych kontaktów z ojczyzną skutkowało problemami finansowymi. Mimo tych kłopotów był to decydujący okres dla rozwoju muzealnego charakteru Biblioteki Polskiej. Napłynęły wówczas cenne donacje. Bez wątpienia najbardziej spektakularna to dar Kamila Gronkowskiego, prezesa TH-L w latach 1946–1949. Ten wieloletni kustosz Petit Palais des Beaux-Arts w Paryżu zapisał Bibliotece w testamencie (zm. w 1949) swoje zbiory obejmujące głównie dawną sztukę francuską. Rok później Bolesław Biegas zapisał w testamencie całość swojego majątku, na który składały się jego rzeźby, obrazy, kolekcja sztuki oraz cenne

rękopisy. Na podstawie tego zapisu możliwe było otwarcie Muzeum Bolesława Biegasa, w którym wyeksponowano jego twórczość malarską i rzeźbiarską, a także dzieła artystów jemu współczesnych. Po 1945 r. otwarto również salę muzealną poświęconą Fryderykowi Chopinowi, wybitnemu kompozytorowi, a jednocześnie członkowi TH-L⁷. Należy wspomnieć też, że przez cały ten okres spływały do Biblioteki dzieła artystów związanych z Polską: m.in. Olgi Boznańskiej, Sary Lipskiej, Georges'a van Haardta, Jana Waclawa Zawadowskiego, Jana Ekierta i wielu innych. Niestety, w okresie powojennym następowały także uszczerplenia kolekcji. Z powodu trudnej sytuacji ekonomicznej sprzedano w latach 70. grupę cennych dzieł, m.in. prace Biegasa czy interesujący portret autorstwa J.L. Davida⁸.

Po roku 1989 nastąpiła stabilizacja funkcjonowania Biblioteki Polskiej. Niezwykle istotnym wydarzeniem było powołanie – w wyniku porozumienia między powojennym TH-L a odrodzoną PAU – Stowarzyszenia Biblioteki Polskiej w Paryżu. Powstanie tej nowej instytucji pozwoliło zakończyć wieloletni impas prawny wynikający z pretensji obu tych podmiotów do własności budynku Biblioteki i jej zbiorów. Wrzecz ze stabilizowaniem się sytuacji prawnej oraz finansowej warunki przechowywania i udostępniania zbiorów bibliotecznych, rękopiśmiennych oraz artystycznych uległy znacznemu polepszeniu. W latach 2000–2004 dokonano skonstruowania zbiorów oraz całościowego remontu budynku, połączonego z instalacją nowoczesnych systemów przechowywania zbiorów bibliotecznych. Dokonano też reorganizacji przestrzennej powiększając ekspozycję Muzeum Adama Mickiewicza (na pierwszym piętrze) i organizując na

3. Biblioteka Polska w Paryżu – Muzeum Bolesława Biegasa

3. The Polish Library in Paris – the Musée Bolesław Biegas

nowo przylegający doń Salon Chopina oraz znajdujące się na drugim piętrze Muzeum Bolesława Biegasa.

Dzisiejsze usytuowanie i aranżacja 3 muzeów w Bibliotece Polskiej są wynikiem transformacji pierwotnej koncepcji, która miała miejsce w 2010 r., w związku z 200. rocznicą urodzin Chopina. Obecnie wszystkie ekspozycje stałe mieszczą się na jednej kondygnacji, tylko sale wystaw czasowych (krótkoterminowych) znajdują się na parterze. Muzeum Mickiewicza przeniesiono do dawnej sali pracy bibliotekarzy, a na jej miejscu zorganizowano przestronną salę wystaw czasowych (długoterminowych) związanych z postacią i twórczością wieszczka. Salon Chopina zmodernizowano⁹, a Muzeum Biegasa przeniesiono z 2. na 1. piętro. Muzea, do których wstępu obowiązuje wspólna opłata, otwarte są dla wszystkich zwiedzających od wtorku do piątku, od godz. 14.15 do 18.00.

Muzeum Adama Mickiewicza

Adam Mickiewicz osiadł wraz z Wielką Emigracją w Paryżu po Powstaniu Listopadowym (w którym osobiście nie brał udziału) i należał do założycieli Biblioteki Polskiej. Było więc całkiem naturalne, że jego syn, Władysław przekazał tej instytucji pamiątki po ojcu. Dziś Muzeum Adama Mickiewicza to pierwsza ekspozycja, na którą natrafia zwiedzający wchodząc po schodach Biblioteki na 1. piętro. Zajmuje średniej wielkości pomieszczenie (ok. 49 m²), w którym ustawiono plansze z tekstami w jęz. francuskim opisujące poszczególne etapy życia poety. Tekstom towarzyszą reprodukcje

map krajów, widoków miast, portretów osób związanych z poetą, wreszcie faksymilia rękopisów z bogatej kolekcji BPP. Pośród nich pojawiają się też obiekty oryginalne – dzieła sztuki, pamiątki osobiste, przedmioty codziennego użytku. Wystawa w sposób chronologiczny ukazuje życie Mickiewicza – nie tylko jako poety ale też jako wędrowca, Europejczyka, działacza politycznego. Historia zaczyna się na Litwie, opowiada o jego dzieciństwie i młodości. Następnie, prezentując wczesne wydania jego poezji, ukazuje rosnącą sławę poety jeszcze w czasie jego pobytu w Rosji. W 1829 r. Mickiewicz opuścił Cesarstwo Rosyjskie (o czym przypomina paszport pisarza) i udał się początkowo do Drezna. Pobyt tam zaowocował nie tylko napisaniem *Dziadów*, ale też spotkaniem z Goethem w Weimarze. Najwięcej miejsca poświęcono oczywiście pobytowi Mickiewicza w Paryżu: zauroczeniu ideami Towiańskiego, wykładom w College de France, redagowaniu „La Tribune des peuples”, pracy w Bibliotece Arsenalu. Przypomniano działalność rewolucyjną poety – jego zaangażowanie w wydarzenia roku 1848 czy wyprawę do Turcji, zakończoną śmiercią w 1855 roku. Nie mniej ważne „życie po życiu” pokazano wspominając: uroczystości pogrzebowe, przeniesienie ciała na Wawel oraz odsłonięcie w 1929 r. w Paryżu pomnika Mickiewicza autorstwa Emila Antoine’a Bourdelle’a.

Planszom i reprodukcjom towarzyszą dzieła oryginalne, które budują szeroki kontekst życia poety. Do najciekawszych obrazów należy *Portret Marii Szymanowskiej*, znanej w Europie pianistki i kompozytorki. Wykonany w Petersburgu przez Walentego Wańkowicza przypomina

nie tylko niezwykłą osobowość epoki, ale także matkę przyszłej żony Mickiewicza. Pamiątką jego przyjaźni z Jean-Pierre'em Davidem d'Angersem, wybitnym rzeźbiarzem epoki, jest portret poety. Srebrny medal Maurice N. Borrela z 1845 r., ukazujący profile Mickiewicza, Jules'a Micheleta i Edgara Quineta, profesorów Collège de France, przypomina o wykładach poety w tej prestiżowej instytucji. Model pomnika polskiego wieszczka wykonany przez Bourdelle'a, wybitnego rzeźbiarza, jest nie tylko wybitnym dziełem sztuki – świadczy o pielęgnowaniu pamięci o Mickiewiczu wiele lat po jego śmierci przez polską kolonię w Paryżu.

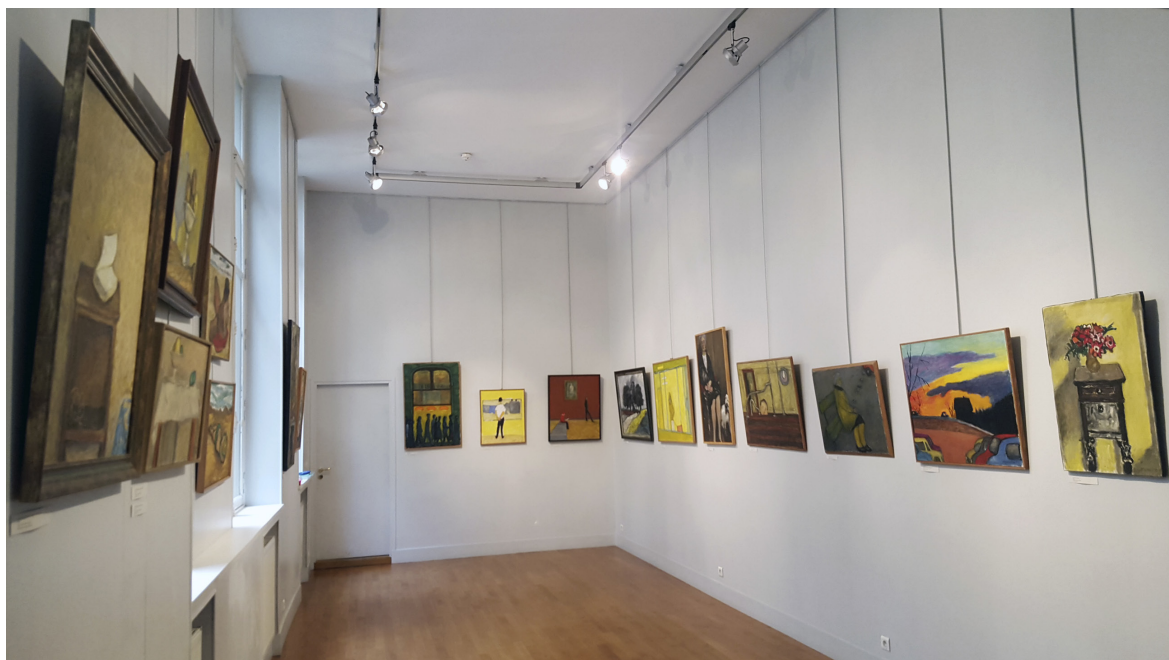
Ekspozycję stałą uzupełniają długoterminowe wystawy roczne prezentowane w przestronnej dawnej sali zebrań. Wnętrze to stanowi doskonałe tło dla ekspozycji związanych z osobą Mickiewicza lub szerzej, prezentujących XIX-wieczne zbiory BPP, wpisane na międzynarodową listę UNESCO „Pamięć świata”. W 2015 r. była to wystawa zatytułowana „Adam Mickiewicz (1798–1855), maître à penser de la nation, médecin des âmes – ses écrits et sa vie”, natomiast w roku obecnym: „Ladislas Mickiewicz (1838–1926), intellectuel parisien”.

Biblioteka Polska przygotowując ekspozycje musi uwzględniać dwie najważniejsze grupy zwiedzających – Polaków oraz Francuzów. Znaleźnienie spójnego programu ekspozycji dla tak odmiennej publiczności jest bardzo problematyczne. Konieczne jest połączenie perspektyw, które często są nieprzystające. O ile polska publiczność doskonale wie kim był Adam Mickiewicz, to dla pozostałych zwiedzających jest to postać nieznana. Francuzi bez większych problemów odczytują paryski kontekst, który z kolei dla Polaków bywa niejasny. Biblioteka Polska wychodzi obronną ręką z tego problemu ukazując Mickiewicza jako

Europejczyka – osobowość odnajdującą się w różnych kontekstach kulturowych i politycznych Starego Kontynentu XIX wieku. Jednak ten kompromis powoduje, że część widzów wychodzi z niedosytem spowodowanym również faktem, że ekspozycja, zaprojektowana na otwarcie Biblioteki w 2004 r., jest już przestarzała. Opracowana na początku wieku koncepcja wystawy planszowej nie odpowiada dzisiejszym przyzwyczajeniom widzów. Instytucje w Polsce w dużej mierze odrobiły lekcję nowoczesności i wyznaczyły nowe standardy ekspozycyjne w oparciu o nowe technologie. Bez względu na to, jak będziemy oceniać tzw. muzea multimedialne to one dla wielu zwiedzających są synonimem nowoczesności. Na ich tle¹⁰ ekspozycja paryska, jeszcze dekadę temu w miarę atrakcyjna, razi dziś statycznością i nie spełnia oczekiwań zwiedzających.

Salon Chopina

Z sali wystaw czasowych można przejść do Salonu Chopina. Zorganizowano go w Bibliotece tuż po II wojnie światowej, jednak przez wiele lat wyposażony był przez dość przypadkowe przedmioty z epoki. Renowacji ekspozycji dokonano w roku 2010, z okazji 200. rocznicy urodzin Fryderyka Chopina. Obecny wystrój tego najmniejszego pomieszczenia muzealnego w BPP (ok. 22 m²) nawiązuje do wyglądu salonu w paryskim mieszkaniu Chopina przy Placu Vendôme. Miejsce to jest znane każdemu wielbicielowi kompozytora, ponieważ to właśnie tu zmarł on 17 października 1849 roku. W oparciu o akwarelę Teofila Kwiatkowskiego – artysty zaprzyjaźnionego z Chopinem, która ukazuje wnętrze tego mieszkania – odtworzono wykładzinę i tapety, a także zakupiono i wstawiono kominek z epoki. Ekspozycja obejmuje

4. Biblioteka Polska w Paryżu – sala wystaw czasowych podczas ekspozycji „Józef Czapski 1896–1993. Peintures” (6.04–13.05.2016)

4. The Polish Library in Paris – temporary exhibition room during the “Józef Czapski 1896–1993. Peintures” Exhibition (6 April–13 May 2016)

(Wszystkie fot. SHLP/BPP)

pamiętki po kompozytorze, jego portrety, wizerunki jemu współczesnych oraz przedmioty z epoki budujące atmosferę paryskiego wnętrza ok. poł. XIX wieku. Do najważniejszych eksponatów należy fotel Chopina oraz fortepian z 1845 r. firmy Pleyel, którą kompozytor wysoko ceniał. Duża część obiektów prezentowana jest w przezroczystych gablotach, dzięki czemu ta niewielka przestrzeń wystawiennicza robi wrażenie przestronniejszej.

Salon Chopina to skromne, lecz bardzo ciekawe muzeum. Jego koncepcję zbudowano na dwóch założeniach – odtworzenia charakteru wnętrza mieszkalnego i prezentacji pamiątek po kompozytorze. W związku z tym ekspozycja odwołuje się przede wszystkim do emocji widza, proponując mu przeniesienie się w wyobraźni do czasów kompozytora. Trudno odmówić tej koncepcji słuszności, biorąc pod uwagę m.in. profil zbiorów Biblioteki Polskiej, w tym chopinianów¹¹ – gromadzone w czasach niewoli narodowej, pod wpływem idei romantycznych, miały na celu przede wszystkim „pokrępienie serc”. Z powodu ograniczeń związanych ze szczupłością miejsca widz może wyjść z wystawy z uczuciem niedosytu, ale kontakt z przedmiotami należącymi do Chopina daje możliwość wyjątkowych przeżyć. Autor niniejszego tekstu pracując w Bibliotece Polskiej miał okazję widzieć bardzo wzruszające reakcje zwiedzających.

Muzeum Bolesława Biegasa

Trzecim muzeum działającym w strukturze Biblioteki Polskiej jest Musée Biegas. Podstawą jego otwarcia w 1994 r. był zapis testamentowy Bolesława Biegasa (1877–1954), który całą swą spuściznę (obrazy, rysunki a także rękopisy: korespondencję, prace literackie oraz fotografie) zapisał Towarzystwu Historyczno-Literackiemu. Ekspozycję zaaranżowano w pomieszczeniu o powierzchni ok. 32 m², w pobliżu windy. Znajdują się na niej reprezentacyjne dzieła różnych okresów twórczości – przede wszystkim rzeźby, zarówno symbolistyczne, które przyniosły Biegasowi sławę w Paryżu, jak i znakomite portrety utrzymane w konwencji realistycznej, ukazujące krąg znajomych i przyjaciół artysty (m.in. wizerunek Olgi Boznańskiej). Na ścianach wiszą obrazy z okresu symbolistycznego oraz „sferycznego”¹². Nie jest to jednak muzeum jednego artysty. Dziełom Biegasa towarzyszą prace polskich twórców współczesnych Biegasowi, m.in. G. Gwozdeckiego, O. Boznańskiej, J. Rubczaka, S. Lipskiej, W. Terlikowskiego, J.W. Zawadowskiego. Dzięki temu zwiedzający mają okazję poznać całkiem szeroką panoramę artystycznej kolonii polskiej działającej we Francji od okresu międzywojennego do ok. 1960 r., w tym prace artystów nieco w Polsce zapomnianych¹³. Uzupełnieniem ekspozycji są meble pochodzące z atelier Biegasa, które – podobnie jak przedmioty w Salonie Chopina – pozwalają zwiedzającemu „podejrzeć” życie codzienne artysty i przenieść się w realny świat, w którym żył i tworzył.

Tu także poważnym ograniczeniem jest niewielka przestrzeń ekspozycyjna. Z tego powodu, aby pełniej udostępnić kolekcję Biblioteki Polskiej, co pewien czas zmieniane są prezentowane dzieła (dotyczy to głównie obrazów). Nowe zestawienia obrazów ujawniają nieznanie wcześniej relacje między artystami lub ich dziełami. Nieoficjalnym uzupełnieniem tych prezentacji są dzieła wystawiane w korytarzach, na klatce schodowej (np.: *Portret Artura Rubinsteina* rzeźbiony przez S. Lipską), w czytelnikach, a także rzeźby zdobiące dziedziniec (prace E. Wittiga, P. Jocza, M. Papy-Rostkowskiej).

W kontekście działalności tego muzeum nie sposób nie omówić wystaw czasowych poświęconych sztuce. Program wygląda imponująco, jak na tak niewielką instytucję – co roku prezentowanych jest ok. 7–10 wystaw trwających po kilka tygodni. Rzucają one światło i przybliżają różne aspekty polskiej kultury wizualnej, przypominając artystów ważnych i znanych, albo odkrywając twórców zapomnianych. Najczęściej są to plastycy pochodzenia polskiego lub związani w różny sposób z Polską. Wystawy te bazują najczęściej na zbiorach własnych Biblioteki, ale pozwalają także zobaczyć dzieła z kolekcji prywatnych lub innych instytucji publicznych, polskich i francuskich. Biblioteka Polska dysponuje dwoma pomieszczeniami na parterze o powierzchni ok. 34 i 47 m² – w obu ekspozowane są na stałe dzieła, które trudno przenieść (marmurowe popiersie Andrzeja Mniszcha w jednej sali i monumentalny pastel Wyczółkowskiego w drugiej). Wielkość sal uniemożliwia organizację bardzo dużych wystaw – w większym pomieszczeniu można ekspozować jedynie ok. 20–30 dzieł średniej wielkości. Usytuowanie przestrzeni wystawienniczych na parterze, z jednej strony pozwala na organiczne włączenie wystaw w program koncertów i konferencji (organizowanych w trzecim pomieszczeniu na parterze, tzw. audytorium), z drugiej – odrywa je niestety od bezpośredniego sąsiedztwa muzeów.

Od obchodów 200. rocznicy urodzin Fryderyka Chopina zwiększyła się liczba wystaw w ciągu roku. W latach 2010 i 2011 Biblioteka Polska zorganizowała po 5 ekspozycji, w roku 2012 było ich już – 8, w latach 2013 i 2014 – 9, a na rok 2016 zaplanowano aż 10 ekspozycji. Wystawy w Bibliotece mają rozmaity charakter. Oprócz artystycznych (i wystawy rocznej) Biblioteka proponuje co roku kilka ekspozycji historycznych prezentujących rękopisy, dokumenty, książki. Przegląd tematów pozwala zauważyć, że wystawy w Bibliotece Polskiej, mimo skromnych często rozmiarów, są wydarzeniami o istotnej randze. W 2010 r. były to głównie wystawy związane z osobą Fryderyka Chopina (m.in. prezentacja akwarel Teofila Kwiatkowskiego). W roku następnym przypomniano m.in. różnorodną i ciekawą twórczość Sary Lipskiej, świetnej rzeźbiarki, partnerki Ksawerego Dunikowskiego. Kilka miesięcy później wystawę poświęcono Marii Szymanowskiej, kompozytorce i pianistce początku XIX wieku. Trudno nie odnieść wrażenia, że Biblioteka Polska stawia sobie za cel odkrywanie artystów mniej lub bardziej zapomnianych. W roku 2012 ekspozując zbiory prywatne pokazano malarstwo Włodzimierza Terlikowskiego. Rok później, we współpracy z Muzeum im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy zaprezentowano graficzną twórczość Karola Mondrała¹⁴. Paryska wystawa Michała Płońskiego w 2016 r. była pierwszą od wielu lat monograficzną prezentacją prac tego artysty. Tegoroczne wystawy Franciszka Blacka i Georges’a van Hardta mają za zadanie wydobyć z zapomnienia tych polskich artystów, tworzących przez długi czas we Francji.

Niektóre wystawy artystyczne pozwalają widzom zobaczyć mało znane, często nieekspozowane i niepublikowane wcześniej dzieła. Tak było na wspomnianej ekspozycji obrazów Terlikowskiego, a także na wystawie dzieł Olgi Boznańskiej (październik 2015), odbywającej się w cieniu cieszącej się popularnością publiczności ekspozycji w Muzeum Narodowym w Krakowie. Pozwala to zauważyć, że pomimo ograniczonych możliwości lokalowych i finansowych program wystawienniczy Biblioteki Polskiej jest bardzo ambitny zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym.

Wystawy czasowe mają też swoje słabsze strony. Pierwsza wiąże się ze skromnością lub całkowitym brakiem katalogów. Drugim mankamentem wystaw w Bibliotece Polskiej jest krótki czas ich trwania – od 2 do 5 tygodni (większość trwa od 3 do 4 tygodni). W związku z tym badacze i widzowie z Polski często nie mają możliwości ich zobaczenia, trudno jest bowiem znaleźć czas kilka razy w ciągu roku, w środku tygodnia (w weekendy Biblioteka nie pracuje), aby pojechać do Paryża w celu obejrzenia wystawy. Te dwa fakty powodują, że ciekawe, niekiedy bardzo ważne dla polskiej historii sztuki ekspozycje przemijają bez większego echa.

Przedstawiony obraz koncentrował się głównie na pozytywnym aspekcie funkcjonowania Muzeum Biegasa (i całości Kolekcji Artystycznych). Na co dzień również ten dział Biblioteki Polskiej musi zmagać się z licznymi problemami. Przede wszystkim, co podkreślano już w tym tekście kilkakrotnie, poważnym ograniczeniem jest mała powierzchnia wystawiennicza. W związku z tym możliwe jest pokazanie zaledwie ułamka bogatych kolekcji Biblioteki Polskiej. Problem niewielkiej przestrzeni dotyka także magazynowania zbiorów, liczących kilkadziesiąt tysięcy obiektów. Magazyny już w tej chwili osiągają granice pojemności stawiając pod znakiem zapytania możliwość dalszego rozwoju kolekcji. Mimo że powiększanie zbiorów następuje wskutek darów, a zatem dość przypadkowo, nie należy sądzić, że nie będą się one rozrastać. Ścisłe powiązanie Biblioteki Polskiej z Towarzystwem Historyczno-Literackim skutkuje dość częstymi przekazami od jego członków, niekiedy bardzo cennymi. Przykładem dużego i wartościowego artystycznie daru jest zbiór kilkudziesięciu dzieł ofiarowanych w 2013 r. przez Andrzeja Niewęglowskiego. W skład przekazu weszły m.in. prace J.P. Norblina, J. Matejki, S. Noakowskiego¹⁵. Zbiory Biblioteki powiększają się również przy okazji wystaw czasowych¹⁶.

Jednym z najważniejszych problemów dotyczących zbiorów artystyczne (również rękopiśmienne) Biblioteki Polskiej są kwestie konserwatorskie. Przy braku własnej stałej pracowni działania konserwatorskie prowadzone są w sposób mało konsekwentny. Nie oznacza to jednak, że ten aspekt aktywności muzealnej jest przeoczony. Od początku XXI w. zabiegom konserwatorskim poddano kilka większych zespołów eksponatów. Odbywało się to we współpracy z francuskimi i polskimi instytucjami (np. z Institut National du Patrimoine, Biblioteką Narodową w Warszawie, Muzeum Narodowym w Gdańsku, Akademią Sztuk Pięknych w Warszawie), które finansowały działania. Konserwacje z własnych, ograniczonych środków są sporadyczne.

Zabiegom poddawane są dzieła najcenniejsze lub najbardziej potrzebujące, nie jest to jednak niestety zaplanowana na wiele lat polityka.

Innym problematycznym zagadnieniem jest utrudniony dostęp do części zbiorów. Jeden z magazynów jest skomunikowany w taki sposób z salami muzealnymi, że transport większych i cięższych obiektów następuje wielu problemów. Brak powierzchni przekłada się też na trudne kompromisy konserwatorskie, i tak duża część prac na papierze (zwłaszcza ryciny i plakaty) przechowywana jest bez ochronnych podkładek czy *passe-partouts*, niekiedy w rulonach. Nie jest to wynikiem braku profesjonalizmu, ale faktu, że na właściwe ich składowanie nie ma fizycznie miejsca. Podobnie zresztą bardzo skromna jest powierzchnia przeznaczona do codziennej pracy muzealnej. Jednym ze skutków pogorszenia się sytuacji finansowej jest ograniczenie profesjonalnego personelu do jednej osoby (wspomaganej wolontariuszami i stażystami). Dzięki zaangażowaniu kustoszki Kolekcji Artystycznych dr Anny Czarnockiej, dział ten funkcjonuje bardzo sprawnie. Do jego zadań należy bowiem nie tylko organizacja (lub współorganizacja) wystaw, ale też zarządzanie wypożyczeniami, udostępnianie zbiorów, administrowanie kolekcją, uzupełnianie dokumentacji naukowej.

***

Dzięki trzem muzeom różnorodne zbiory Biblioteki Polskiej w Paryżu dokumentujące życie polskiej emigracji we Francji dostępne są szerokiej publiczności. Widzowie mają okazję poznać działalność polityczną, pisarską, muzyczną, plastyczną Polaków żyjących w XIX i XX w. poza krajem. Wystawom stałym towarzyszy bogaty program kulturalny, oferujący ekspozycje czasowe, koncerty, wykłady, konferencje naukowe, w tym historyczne i historyczno-artystyczne, niekiedy o randze międzynarodowej¹⁷. Tak szeroka oferta wynika z chęci dostosowania się Biblioteki do wymagań i oczekiwań paryskiego widza. Uwzględniony jest również odbiorca polski, zarówno mieszkający we Francji, jak i przyjeżdżający tu na krótsze okresy.

Częstotliwość i jakość ekspozycji pozwala zaliczyć Bibliotekę Polską do ważnych instytucji wystawienniczych w kontekście krajowym, a także paryskim. Skupienie się na artystach tworzących pomiędzy różnymi krajami, najczęściej polsko-francuskich, buduje mosty między narodami. Ta działalność jest ważna szczególnie dziś, gdy waży się przyszłość Europy. Biblioteka Polska, dostępna dla publiczności w samym sercu Paryża, przypomina niezmiennie o polskim wkładzie w dzieje kultury europejskiej.

Streszczenie: Biblioteka Polska w Paryżu to instytucja o wspaniałej tradycji. Założona w pierwszych latach Wielkiej Emigracji od ponad 150 lat ochrania skarby polskiego dziedzictwa historycznego i kulturalnego. W 1903 r. w budynku Biblioteki zostało założone Muzeum Adama Mickiewicza, jest to więc też instytucja muzealna. Dziś funkcjonuje w niej

także tzw. Salon Chopina gromadzący pamiątki po wybitnym kompozytorze oraz Muzeum Bolesława Biegasa, propagujące sztukę polskich artystów działających w Paryżu w XIX i XX wieku. Tekst analizuje funkcjonowanie tych trzech instytucji, wskazując na ich atuty oraz problemy, z jakimi muszą się zmagać.

Słowa kluczowe: Biblioteka Polska w Paryżu, Fryderyk Chopin, Bolesław Biegas, Adam Mickiewicz, muzeum, polskie dziedzictwo historyczne.

Przypisy

- ¹ Autor niniejszego tekstu miał okazję pracować w dziale kolekcji artystycznych Biblioteki Polskiej w latach 2006-2007 oraz 2008-2009, od 2014 współpracuje przy projekcie NPRH *Opracowanie naukowe zbiorów artystycznych Biblioteki Polskiej*. Niniejszy tekst jest wynikiem doświadczeń i obserwacji zebranych przy okazji realizacji wspomnianych zadań oraz w trakcie innych wizyt w Bibliotece Polskiej. Za wszelką pomoc dziękuję dr Annie Czarnockiej, kustoszce zbiorów artystycznych Biblioteki Polskiej w Paryżu.
- ² A. Wagner, *By chronić i zdobić. O oprawach, supereklibrisach i ekslibrisach w Bibliotece Polskiej w Paryżu*, Toruń 2014.
- ³ Pod względem formalno-prawnym budynki i kolekcje są własnością Stowarzyszenia Biblioteki Polskiej w Paryżu, które zostało powołane do życia przez Towarzystwo Historyczno-Literackie i Polską Akademię Umiejętności. Por.: K.P. Lubicz-Zaleski, *Towarzystwo Historyczno Literackie i Biblioteka Polska w Paryżu, w: Towarzystwo Historyczno-Literackie. Biblioteka Polska w Paryżu. Zarys historii i prezentacja zbiorów*, Paryż-Warszawa 2014, s. 11-13.
- ⁴ Najważniejsze opracowania to: *Skarby kultury polskiej ze zbiorów Biblioteki Polskiej w Paryżu*, Warszawa 2004; A. Czarnocka, M.M. Grąbczewska, *Malarstwo polskie w zbiorach BPP*, Paryż 2011; *Towarzystwo Historyczno-Literackie. Biblioteka Polska w Paryżu. Zarys historii i prezentacja zbiorów*, Paryż-Warszawa 2014.
- ⁵ Historia Biblioteki Polskiej została opisana pokrótce m.in. w: K.P. Lubicz-Zaleski, *Towarzystwo Historyczno Literackie...*, s. 9-16. Bardziej szczegółowe opracowania to m.in.: J. Pezda, *Historia Biblioteki Polskiej w Paryżu w latach 1838-1893*, Kraków 2013; F. Pułaski, *Biblioteka Polska w Paryżu w latach 1893-1948*, Paryż 1948.
- ⁶ Zbiór graficzny przekazany do Krakowa stał się podstawą Gabinetu Rycin Biblioteki Naukowej PAU.
- ⁷ A. Niewęglowski, *Salon Chopina*, „Cenne, Bezcenne / Utracone” 2011, nr 2(67), s. 14.
- ⁸ Portret wzmiankowany jako własność TH-L w: A. Ryszkiewicz, *Francusko-polskie związki artystyczne w kręgu J. L. Davida*, Warszawa 1967, s. 63-65.
- ⁹ A. Niewęglowski, *Salon...*, s. 14-15.
- ¹⁰ Niedawno otwarte Muzeum Pana Tadeusza we Wrocławiu dzięki użyciu nowoczesnych technologii zapewne łatwiej dotrze do młodszych odbiorców.
- ¹¹ Por.: M.M. Grąbczewska, *Chopin. Przewodnik po zbiorach Towarzystwa Historyczno-Literackiego/ Biblioteki Polskiej w Paryżu*, Paryż 2010.
- ¹² por. X. Deryng, *Boleslas Biegas. Sculptures-Peintures*, kat. wyst., Paris 1992; X. Deryng, *Boleslaw Biegas*, PTHL-BPP – Artgaleria, Paryż-Warszawa 2011.
- ¹³ W ostatnich latach niektórzy z tych artystów doczekali się wystaw monograficznych, np.: W. Terlikowski (Salon Wystawowy Marchand, Desa-Unicum, Warszawa 2008), Sara Lipska („W cieniu mistrza”, Muzeum Rzeźby im. Xaverego Dunikowskiego, Warszawa, 19.08-4.11.2012). W 2014 r. Muzeum Historyczne w Sanoku opublikowało monografię J.W. Zawadowskiego (Charles Gourdin, *Zawado*, Sanok 2014).
- ¹⁴ Wystawie towarzyszył katalog wydany przez bydgoskie muzeum, będący pełnym opracowaniem *oeuvre* rytonicznego artysty: B. Chojnacka, *Karol Mondral (1880-1957). Twórczość graficzna między Paryżem, Bydgoszczą a Poznaniem*, Bydgoszcz 2012.
- ¹⁵ „Cabinet d’un amateur. Dons d’Andrzej Niewęglowski”, Paryż 2013.
- ¹⁶ Wystawa rzeźb Beaty Czapskiej w 2009 r. zaowocowała darem kilku prac od artystki, z kolei przy okazji ekspozycji prac Marii Papy-Rostkowskiej w 2015 r. rodzina artystki ofiarowała jedną rzeźbę.
- ¹⁷ W 2015 i 2016 r. zorganizowano m.in. konferencje dotyczące polskiego kolekcjonerstwa na obczyźnie, a ważnym wydarzeniem w bieżącym roku była sesja *La représentation sculpturale du pouvoir royal en France et son rayonnement en Europe à l’époque moderne*, która odbyła się w dniach 17-18 marca. Pełny program konferencji dostępny jest na stronie internetowej Biblioteki Polskiej.

dr Paweł Ignaczak

Absolwent historii sztuki na UAM w Poznaniu, gdzie również obronił doktorat; (2003–2015) pracował w Gabinetcie Rycin Muzeum Narodowego w Poznaniu, (2006–2007) i (2008–2009) był opiekunem kolekcji graficznej Biblioteki Polskiej w Paryżu; od 2015 wykłada na Wydziale Zarządzania Kulturą Wizualną ASP i pracuje w Muzeum Warszawy; członek Rady Muzeum Łazienki Królewskie; e-mail: pawel.ignaczak@cybis.asp.waw.pl

Word count: 2 570; **Tables:** -; **Figures:** 4; **References:** 17

Received: 06.2016; **Reviewed:** 07.2016; **Accepted:** 07.2016; **Published:** 09.2016

DOI: 10.5604/04641086.1218150

Copyright ©: 2016 National Institute for Museums and Public Collections. Published by Index Copernicus Sp. z o.o. All rights reserved.

Competing interests: Authors have declared that no competing interest exists.

Cite this article as: Ignaczak P.; MUZEA W BIBLIOTECE POLSKIEJ W PARYŻU. *Muz.*, 2016(57): 192-199

Table of contents 2016: http://muzealnictworocznik.com/abstracted.php?level=4&id_issue=883113&dz=s6